

PREZENTACJA może być powielana i rozpowszechnia bez zgody autora z koniecznością podania źródła w przypadku cytowań i innych form wykorzystania materiału.

Zapaść demograficzna zagrożeniem dla tradycji i solidarności międzypokoleniowej w kontekście nauczania Jana Pawła II

Dr STANISŁAW KLUZA
Instytut Statystyki i Demografii
Szkoła Główna Handlowa w Warszawie

tel. (++ 48 22) 860 55 91
fax. (++ 48 22) 860 58 68
skluza@sgh.waw.pl

Nauczanie Jana Pawła II

Potrzebny jest konkretny wysiłek solidarności i miłości; zaczyna się on w rodzinie poprzez wzajemne wspieranie się małżonków, a także przez troskliwość okazywaną przez jedno pokolenie drugiemu. W ten sposób rodzina staje się wspólnotą pracy i solidarności. (*Centessimus annus*, 49)

- „... W dzisiejszych czasach ... w wielu regionach świata ulega osłabieniu związek małżeński, częstokroć postrzegany obecnie jako zwykły kontrakt zawierany przez dwoje ludzi. Na skutek presji społeczeństwa konsumpcyjnego rodziny więcej troski poświęcają pracy i różnym formom aktywności społecznej niż domowi. Dzieci niekiedy postrzegane są przez rodziców, zanim jeszcze przyjdą na świat, jako przeszkoda na drodze do samorealizacji bądź jako jeden z możliwych wyborów ... coraz częściej dorosłe dzieci oddalają się od rodziców i obarczają innych wypełnianiem naturalnego obowiązku oraz Bożego przykazania, by czcić ojca i matkę”.

Przemówienie do uczestników sesji plenarnej Papieskiej Akademii Nauk Społecznych (30.04.04)

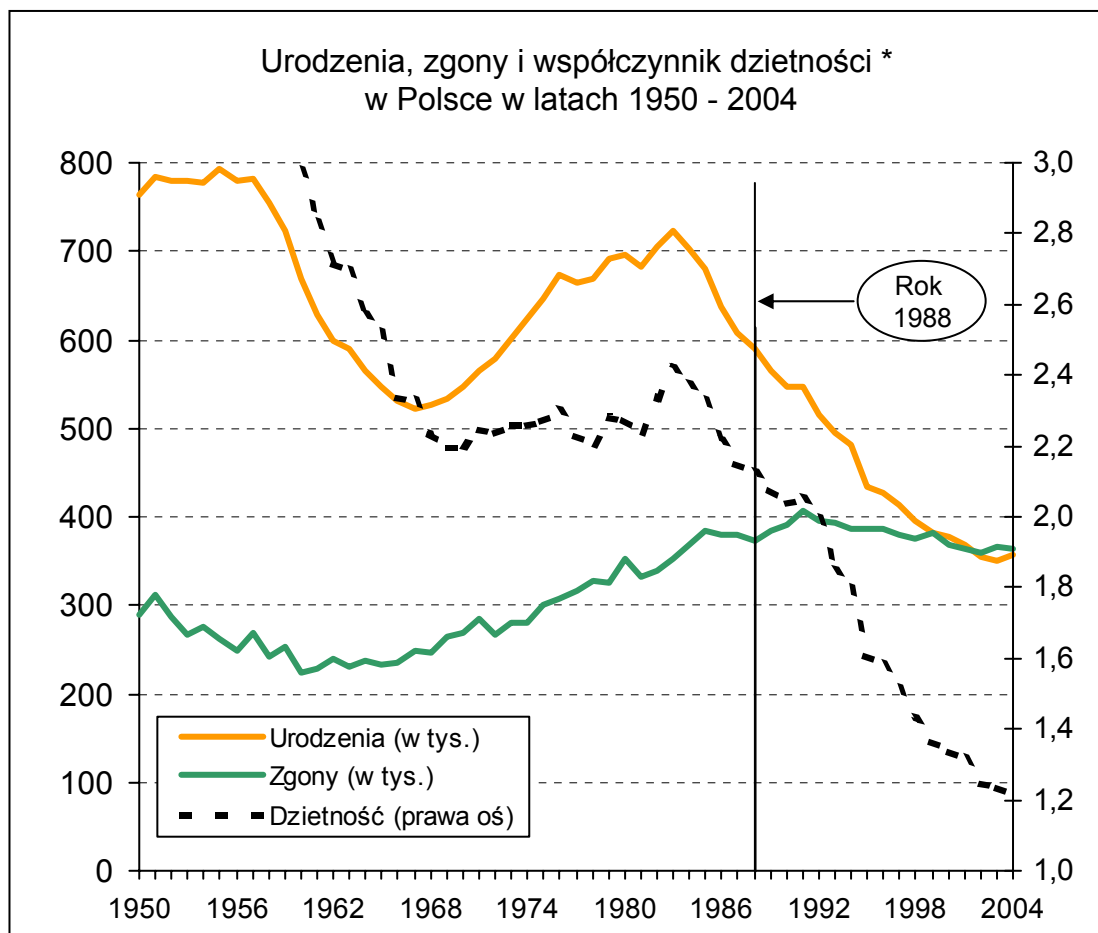
- ... zwracam się do kobiet z nagłym wezwaniem: "Pojednajcie ludzi z życiem". Jesteście powołane, aby dawać świadectwo prawdziwej miłości, tego daru z siebie i tego przyjęcia drugiego człowieka, które dokonują się w sposób szczególny we wspólnocie małżeńskiej Doświadczenie macierzyństwa wyostrza w was wrażliwość na bliźniego, ale zarazem obarcza was wyjątkowym zadaniem: ... Matka bowiem przyjmuje i nosi w sobie innego człowieka, pozwala mu wzrastać i czyni mu miejsce w swoim wnętrzu, szanując go w jego inności. Dzięki temu kobieta pojmuje i uczy innych... . Jest to najważniejszy wkład, jakiego Kościół i ludzkość oczekują od kobiet. Stanowi on nieodzowną przesłankę prawdziwej odnowy kultury ...

Katastrofalny spadek dzietności

W długim okresie spadek dzietności* poniżej prostej zastępowalności pokoleń zagraża ujemnym przyrostem naturalnym i regresem demograficznym.**

- Prosta zastępowalność pokoleń ma miejsce przy wskaźniku dzietności powyżej 2,1.
- Wskaźnik dzietności powyżej 2,1 został po raz ostatni osiągnięty w 1988 r.
- W XXI w. Polska wkroczyła z ujemnym przyrostem naturalnym ** i dalszym spadkiem dzietności.
- Najniższy wskaźnik dzietności został osiągnięty w 2004 r. i wyniósł on 1,22, co oznacza, że **pokolenie dzieci** narodzonych w tym czasie jest o **42% mniej liczne od pokolenia swoich rodziców**.
- Dalszy spadek wskaźnika dzietności do poziomów 1,1 możliwy jest w okresie 2005-2010.
- Począwszy od 2007 r. w wiek dorosły będą wkraczały pokolenia niżej demograficznego zapoczątkowanego wraz z nadejściem transformacji systemowej.

* Współczynnik dzietności oznacza liczbę dzieci przeciętnie urodzonych przez kobietę w wieku 15 - 49 lat.

** Przyrost naturalny to różnica między urodzeniami i zgonami.

Polska na tle Europy

Perspektywy demograficzne Polski wyglądają znacznie gorzej na tle krajów UE. Podobnego regresu demograficznego doświadczyły inne gospodarki, które weszły w okres przemian systemowych w latach 90-tych.

	Turcja	Irlandia	Francja	Szwecja	UK	Niemcy ***	Rosja **	Polska	Ukraina **
1960	6,18	3,78	2,73	2,20	2,71	2,37	2,56	2,98	2,23
1980	4,36	3,24	1,95	1,68	1,89	1,56	1,86	2,26	1,95
1990	2,99	2,11	1,78	2,13	1,83	1,45	1,90	2,04	1,89
1995	2,62	1,84	1,71	1,73	1,71	1,25	1,34	1,61	1,38
2000	2,57	1,90	1,88	1,54	1,64	1,38	1,21	1,34	1,09
2003	2,43	1,98	1,91	1,71	1,71	1,37	1,32	1,24	1,10

- Gwałtowność negatywnych procesów demograficznych uwidoczniła się wraz z początkiem przemian gospodarczych w latach 90-tych.
- Podobne procesy demograficzne zachodziły w Europie Zachodniej dużo wcześniej, ale także wolniej.
- Obecnie w wielu krajach UE możemy zaobserwować proces wzrastającej dzietności w rezultacie prowadzenia polityki nakierowanej na odbudowę kapitału ludzkiego.
- Przemiany społeczno-ekonomiczne zapoczątkowane w 1989r., zmiany we wzorcach rodziny i zachowań społecznych odpowiadają za istotną część negatywnych procesów demograficznych w Polsce. Dodatkowo zostały one wzmocnione przez filozofię podatkową traktującą dzieci jako luksusową konsumpcję i niewspółmiernie wyższe obciążenia wobec osób decydujących się na wychowywanie i utrzymanie dzieci.
- Problemem starzenia się społeczeństw będą bardziej dotknięte gospodarki mniej zamożne.

* Kolejność państw w tabeli względem malejącej dzietności w 2003r.

** Dane dostępne jedynie za 2002r. (zamiast 2003r.).

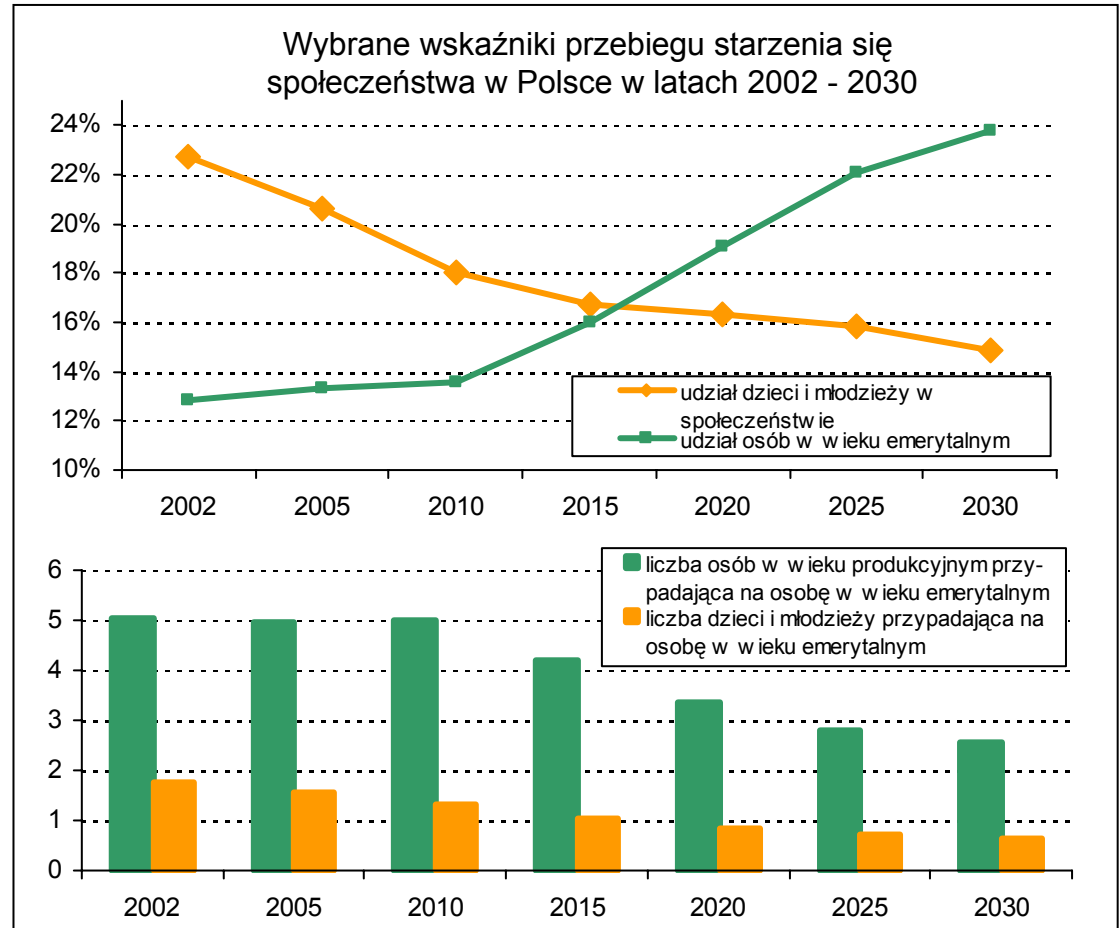
*** RFN do 1993r.

Źródło: GUS i inne europejskie urzędy statystyczne.

Kosztowne starzenie się społeczeństwa

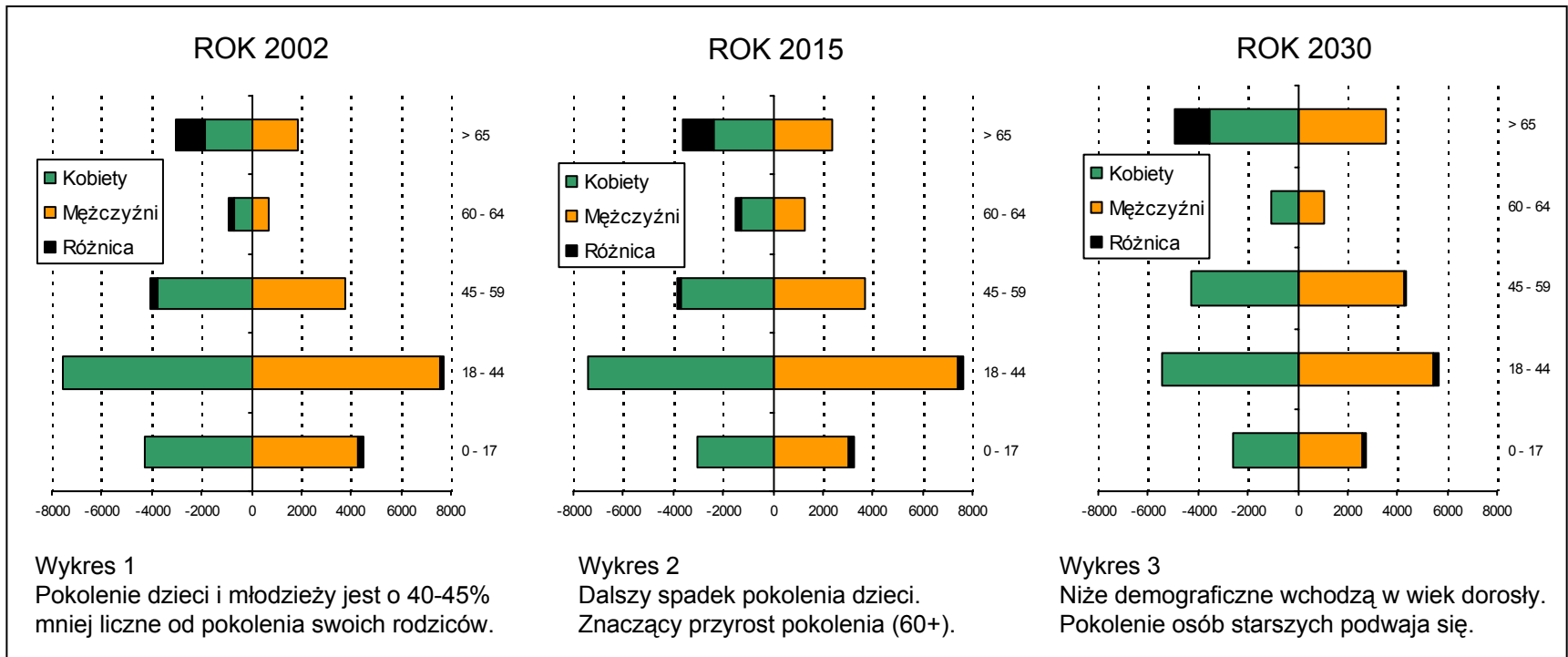
Jednoczesne starzenie się społeczeństwa i wchodzenie w wiek produkcyjny niżów demograficznych będzie zwiększać obciążenie młodych pokoleń na rzecz starszych.

- Starzenie się polskiego społeczeństwa radykalnie przyspieszy po 2010r.
- Na przestrzeni najbliższych 25 lat liczba osób w wieku produkcyjnym przypadająca na osobę w wieku emerytalnym spadnie o 50%.
- Na przestrzeni najbliższych 25 lat liczba dzieci i młodzieży przypadająca na osobę w wieku emerytalnym spadnie o 65%.
- Wydłużający się przeciętny czas życia dodatkowo nasila proces starzenia się społeczeństwa.
- Starzenie się społeczeństwa pociąga za sobą wzrost wydatków państwa na rzecz świadczeń emerytalnych oraz opiekę zdrowotną.
- Nadmierne obciążenie młodych pokoleń na rzecz starszych zwiększa ryzyko „wtórnego regresu demograficznego” oraz utrudnia szansę wyrwania się ze spirali coraz mniej licznych młodych pokoleń.

Wtórny regres demograficzny

Wtórny regres demograficzny zagraża trwałości rozwoju gospodarczego Polski oraz grozi zapaścią finansów publicznych w długim horyzoncie czasowym.

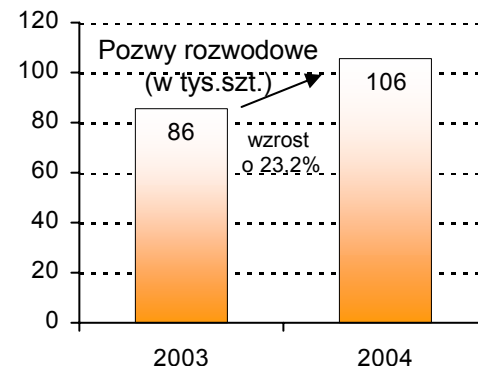
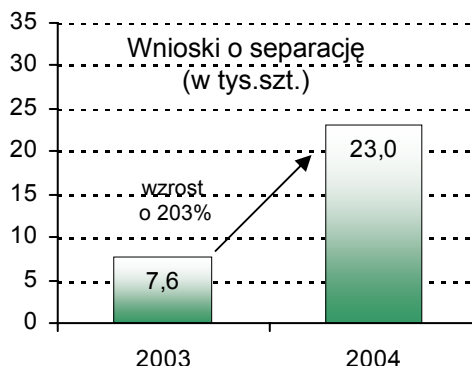
- Pogłębianie się niekorzystnych procesów demograficznych w długim horyzoncie czasowym grozi zapaścią finansów publicznych i niemożliwością świadczenia opieki przez państwo na rzecz starszych pokoleń. Ryzyko bankructwa „państw socjalnych”.
- Kosztownym społecznie rozwiązaniem jest otwarcie granic na imigrację ludności z uboższych krajów Afryki i Azji.
- Wtórny regres demograficzny przesuwaa ponadproporcjonalnie moce produkcyjne gospodarki w kierunku obsługi i konsumpcji osób starszych. Jednocześnie osoby młodsze są zbyt eksploatowane, aby wychować sobie dostatecznie liczne nowe pokolenia.
- Gospodarka zorientowana na konsumpcję starszych pokoleń nie inwestuje w badania i rozwój. W długim okresie spowalnia, a następnie ulega odwróceniu rozwój gospodarczy.

Polityka antyrodzinna

Wadliwy system rozwiązań prawnych pogłębia regres demograficzny, nie rozwiązuje problemów społecznych, nasila patologie i jest kosztowny dla państwa.

- System podatkowy traktuje dzieci jak luksusową konsumpcję, na którą stać niewielu. Ma miejsce osłabianie pozycji ekonomicznej osób świadomie decydujących się na posiadanie i wychowanie dzieci.
- System podatkowy nie dostrzega, iż wychowanie dzieci jest inwestycją w kapitał ludzki i nie partycypuje w ułatwieniu wychowania przyszłego pokolenia, które będzie utrzymywać starsze pokolenia w przyszłości.
- Rodziny ponosząc wyższe wydatki związane z kosztami utrzymania dzieci, płacą również wyższe podatki pośrednie.
- Osoby wychowujące dzieci ponoszą wyższe koszty alternatywne w okresie aktywności zawodowej (niższe zarobki, wolniejsza kariera zawodowa, mniej wolnego czasu na rekreację).
- ... a także w okresie późniejszym, kiedy ich dzieci dorosną i będą w większym stopniu płacić emerytury tym, co wybrali jedynie ścieżkę rozwoju zawodowego.

Wprowadzenie ustawy o świadczeniach rodzinnych w maju 2004r. było bodźcem ekonomicznym, który przyczynił się do wzrostu liczby pozwów rozwodowych i wniosków o separację.

Dodatek dla osób samotnie wychowujących dzieci jest kolejną zachętą ekonomiczną ze strony państwa do niezawierania związków małżeńskich.

Mimo bardzo krótkiego czasu obowiązywania ustawy można zaobserwować szerokie spektrum nadużyć motywowanych korzyściami ekonomicznymi.

Konsekwencje:

- gwałtowny wzrost pozwów rozwodowych i wniosków o separację w 2004r. oraz spodziewany dalszy ich przyrost w kolejnych latach;
- spadek zawieranych małżeństw *;
- wzrost odsetka dzieci urodzonych w związkach pozamałżeńskich *;
- długookresowe oddziaływanie na osłabianie relacji rodzinnych poprzez system zachęt ekonomicznych; negatywnie oddziaływanie na jakość w wychowywaniu dzieci i wzrost ryzyka patologii społecznych.

* Wielkości te będą obserwowalne w statystykach dopiero w dłuższym okresie wraz z trwałym funkcjonowaniem wadliwych rozwiązań prawnych.

Możliwe rozwiązania

Neutralizacja wyższych obciążeń ponoszonych przez osoby wychowujące dzieci może dokonywać się w systemie podatkowym poprzez kwoty wolne od podatku na każdego członka rodziny lub mechanizm „ilorazu rodzinnego”.

- Wprowadzenie kwot wolnych od podatku na każdego członka rodziny ma charakter antydyskryminacyjny wobec różnych grup podatników.
- Niwelowanie dyskryminacji podatkowej jest również wyrażone m.in. w art. 18 i 32 Konstytucji.
- Celem kwot wolnych od podatku jest podmiotowe traktowanie podatkowe wszystkich osób, z którymi związany jest koszt utrzymania. W przypadku dzieci koszt utrzymania spoczywa na rodzicach lub opiekunach.
- Oprócz minimalnych kosztów egzystencji, wychowanie dzieci zmniejsza zdolność płatniczą podatnika poprzez szerszą gamę kosztów związanych ze starannym dopełnieniem obowiązków wychowawczych.
- Ponadto, ostatecznym beneficjentem określonych wydatków jest dziecko, a nie sam podatnik. Tym samym to dziecko w rzeczywistości osiąga pewien dochód kosztem rodziców, a nie sami rodzice. Traktowanie kosztów utrzymania dziecka jako korzyści (dochodu) podatnika narusza zasady równości i powszechności opodatkowania.
- Kwoty wolne od podatku likwidują dyskryminację podatkową przede wszystkim tam, gdzie jest ona najbardziej dokuczliwa, tj. u osób o niewysokich i średnich dochodach. Dotyczy to w szczególności licznych młodych, wykształconych ludzi, którzy na założenie rodziny i wychowanie dzieci decydują się w sposób świadomy, uwzględniając przy tym również swoje możliwości ekonomiczne.
- Kwoty wolne od podatku powinny być „samorewalorujący się”, poprzez powiązanie ich z kosztami minimum egzystencji lub dynamiką przeciętnego wynagrodzenia.
- Konsekwencje regulacji:
 - objęcie 8,22 mln osób do 18 roku życia oraz osób kontynuujących naukę i nie podejmujących pracy zawodowej do końca 24 roku życia ok. 1,3 mln os. (*szacunek*);
 - przy niezmiennych kwotach wolnych od podatku koszt budżetowy wprowadzenia regulacji wyniósłby do 5 mld zł (z czego ok. 1 mld zł z powrotem trafiłoby bezpośrednio do budżetu w postaci podatków pośrednich, a przy uwzględnieniu pełnego efektu mnożnikowego kwota ta byłaby wyższą wielokrotnością; dodatkowo nie są doszacowane korzyści budżetowe związane z pozytywnym oddziaływaniem tej regulacji na wzrost gospodarczy);
 - w przypadku wprowadzenia niniejszej regulacji przy założeniu tzw. „natychmiastowego bilansu zerowego”, należałoby obniżyć obecną kwotę wolną od podatku o nie więcej niż 29%.